

Nikola Bižaca
ZAPAŽANJA O TEOLOGIJI MUČENIŠTVA
Reference to theology of martyrdom

UDK: 227.87

232.32

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 3/2009.

Sažetak

Povijest i sadašnjost Crkve dovoljno svjedoče o tome da je ona oduvijek bila i Crkva mučenika. U ovom članku autor analizira teologiju mučeništva polazeći od mučeničkoga svjedočenja Isusa Krista i starozavjetnih svjedočanstava o proganjanju proroka i pravednika Božjih. U drugom dijelu rada donosi se panoramski pregled najznačajnijih misli o shvaćanju i praksi mučeništva tijekom kršćanske teologije i povijesti. U završnom dijelu rada autor ističe ekumensku važnost mučenika.

Ključne riječi: mučeništvo, mržnja prema vjeri, nasljedovanje Krista, vrjednote Kraljevstva Božjega, ekumenizam

UVOD

Svi mi spontano osjećamo da znamo ako ne baš sve a ono podosta o mučenicima i mučeništvu.¹ Pa kako i ne bi kada kršćanska tradicija na institucionalnoj, teološkoj, liturgijskoj i kulturološkoj razini mučenicima oduvijek rezervira jedno tako važno i časno mjesto da je jednostavno nemoguće crkvenu zajednicu misliti i o njoj govoriti ne uzimajući u obzir mučeništva i mučenike. Neuvažavanje mučeništva kao trajnog

¹ Naslov izvornika: N. Bižaca, "Zapažanja o teologiji mučeništva", u: Jelinčić A. – Gospodnetić P. – Jelaska Z. (ur.), *Postira u vrtlogu mučeništva XX. stoljeća*, Župni ured, Postira, 2009., str. 106-126.

pratioca konkretnog života Crkve u svakom vremenu, narušava shvatljivost kršćanskog puta.

Istina, mučeništvo karakterizira na ljestvici učestalosti životne situacije jednog ograničenog broja kršćana određene generacije. No, ta činjenica nimalo ne potire snagu egzemplarnosti mučeništva niti ga pretvara u egzotičnu pojavu na rubovima zajednice. Mučeništvo je naprotiv jedno od središnjih teoloških kategorija kršćanskog puta, koja tom putu daje u znatnoj mjeri njegovu shvatljivost. Iskustva mučeništva koja su od početka do danas prisutna u kršćanskim zajednicama, omogućavaju jedinstveni uvid u evanđeosko shvaćanje stvarnosti, a time i u autentičnu praksu življenja sukladne tako shvaćenoj stvarnosti. Pogledu vjere događaji mučeništva su uspijevali a često uspijevaju i danas dodatno odškrinuti vrata Božjeg otajstva i osvijetliti samu srž identiteta kršćanske ali i ljudske egzistencije kao takve.

1. ISUS 'PRVI MUČENIK'

U tradicionalnom crkvenom, liturgijskom i teološkom govoru hrvatski termin mučenik je iskazan izrazom grčkog podrijetla 'martyr' sa značenjem 'svjedok'. Kršćanska egzistencija je od davnine, u svojem idealnom, normativnom liku, bila shvaćena i opisana kao svjedočka egzistencija, kao život koji svjedoči istinitost iskustva vlastite vjere. Kršćanin načinom življenja svjedoči vlastito uvjerenje u univerzalnu istinitost značenja Kristova događaja.

Korijeni pak takvog govora nalaze se već u Novom zavjetu u kojemu se pojavljuju izrazi kao što su 'martyr', 'martyria', 'martirein', 'martyrion' (svjedok, svjedočenje, svjedočiti svjedočanstvo). Oni pripadaju po sebi u sferu pravnog govora. Njima se izražavalo 'svjedočenje', odnosno 'davanje iskaza u javnosti'. Također i u Novom zavjetu, ti su izrazi, uz rijetke iznimke, upotrijebljeni upravo u značenju svjedočenja, odnosno davanja svjedočanstva. Tako je to u Markovu (Mk 14, 55-56.59. 63) i Matejevu evanđelju (Mt 18, 16; 26.65). U Lukinom evanđelju se govori o davanju svjedočanstva za Isusa (Lk 4, 22; Dj 1, 8) odnosno o svjedočenju uskrsnuća (Lk 24, 48; Dj 1, 22; 3, 15). U Ivanovu evanđelju glagol 'martyrein' (svjedočiti) je upotrijebljen 33 puta. On se odnosi na Isusovo svjedočenje Oca nebeskog

(Iv 5, 36) odnosno na Očevo svjedočenje za Isusa (Iv 8, 18), na Isusovo svjedočenje za istinu (Iv 18, 37) i za svjetlost (Iv 1, 7-8).

Važno je, međutim, prisjetiti se da je u prvoj crkvi leksikon svjedočenja relativno brzo prestao biti označnicom redovitog, svakodnevnog kršćanskog življenja i njegovog svjedočkog sadržaja i stila. Naime, pod utjecajem rastućeg političkog i religijskog pritiska središnjih i provincijalnih centara moći rimskog imperija, koji je išao za tim da fizički uništi ili barem drastično oslabi kršćanske zajednice, taj se svjedočki vokabular, od polovice II. stoljeća počinje primjenjivati u značenju mučeništva samo na one kršćane koji su, kako kaže Origen, “pružili svjedočanstvo” (*martyresantas*) “otajstvu pobožnosti” (1Tim 3, 16) “prolijevanjem svoje krvi”. Jer oni pak kršćani koji su, pružajući hrabro svjedočanstvo za istinu Isusa Krista svojim riječima i djelima bili izloženi progonstvu i raznovrsnim pritiscima, ali koji zbog nekog razloga nisu prolili krv, bili su imenovani “ispovjednicima” ali ne i *martyres* / *svjedocima-mučenicima*.² Najranije pisano svjedočanstvo ograničenja primjene svjedočke terminologije na mučenike koji su dali svoju krv za Krista nalazimo u opisu mučeništva sv. Polikarpa, koje se nalazi u pismu kršćanske zajednice u Smirni upućenom kršćanima u Filomelionu oko 167. Analizom izvora dade se ustvrditi da se je, po svemu sudeći, primjena svjedočke terminologije za označavanje mučeničke smrti poradi vjere u Krista dogodila najprije u Maloj Aziji a tek nešto kasnije u Rimu.³

Iako sam Isus u evanđeljima nije izričito označen kao ‘martyr’ (svjedok), knjiga Otkrivenja, inače jedna od zadnjih novozavjetnih spisa, u njemu vidi “svjedoka vjernog” (Otk 1, 5). Ono što je u svemu tome najvažnije jest da je, sukladno uvjerenju novozavjetnih svetih pisama, djelo Isusa Krista nedvojbeno shvaćeno i jasno opisano kao svjedočenje. To se svjedočenje događa u jednom crescendo da bi doseglo svoj vrhunac u Isusovoj smrti na križu na koju se može sasvim opravdano primijeniti kasnija identifikacija svjedočenja (*martyria*) i mučeništva. Stoga se može reći kako je Isus u Novom zavjetu prikazan i bez izričite uporabe kasnije terminološke identifikacije kao svjedok/mučenik. Naime, u danom trenutku Isusove osobne

² Origen, *In Joan.* II., 210 (PG 14, 176).

³ T. Baumeister, *Märtyrer und Verfolgte im frühen Christentum*, Concilium, 3 (1983.), str.169-170.

povijesti njegovo je svakodnevno svjedočenje doseglo razinu *mučeničkog svjedočenja*.

Postavlja se pitanje glede sadržaja i načina Isusova svjedočenja. Da bi se moglo odgovoriti na to pitanje, potrebno je ukratko posvijestiti Isusov osobni identitet i smisao njegova poslanja. Pritom treba imati na umu da je na području religioznog autentični svjedok onaj koji dosljedno pretače u svoju životnu praksu, u konkretno svoje ophođenje s drugima, sa životom i smrću vlastita religiozna uvjerenja, najdublje vrijednosne izbore, jednom riječju čiji život, mišljenje, govorenje i djelovanje zamjetljivo jednoznačno i uvjereno i uvjerljivo odražavaju dubinsko egzistencijalno iskustvo smisla svekolike stvarnosti u svjetlu Božanskog.

Kada je riječ o Isusu lako je uočiti da je cjelokupna njegova životna povijest zapravo jedno radikalno dosljedno i vjerodostojno očitovanje vlastitog identiteta i ostvarenje vlastitog poslanja. Njegovo poslanje se ostvaruje tako što on u životu pruža veoma konkretna svjedočanstva svojeg identiteta. Naime u Isusovoj životnoj priči Očeva Riječ/Sin ukorijenjena "u krilu Očevu" (Iv 1, 18) svjedoči vlastiti utjelovljeni identitet te očituje Božje lice. Isus, polazeći od svojeg jedinstvenog sinovskog iskustva Oca, pruža svjedočanstvo neizmjerne, bezuvjetne, milosrdne ljubavi Očeve prema ljudima. Riječ je o jednom dinamičkom procesu u kojemu Isus postupno postaje svjestan onoga što on jest. Otkriva svoj sinovski identitet i svoje poslanje te sukladno rastu tog prepoznavanja radikalizira i svoju životnu praksu. Postupno u njemu sazrijeva svijest da je on poslan biti svjedokom radikalne Božje ljubavi. Stoga Isus traga stalno, u svakoj životnoj situaciji za Očevim licem, za Očevim naumom sa sobom i svijetom. Pritom, on sve dublje shvaća sebe kao onoga kroz čiju osobu i životnu povijest Otac Nebeski definitivno obznanjuje ali i uprisutnjuje svoju preobražavajuću spasenjsku ljubav prema svakom čovjeku i čitavom njegovom svijetu. Sukladno tom i takvom rastu uvida u svoju osobnu stvarnost i u zahtjeve koja mu ona postavlja, Isus suobličava i svoje konkretno življenje. Iskustvo Očeve bezuvjetne ljubavi do te mjere oblikuje Isusov način života da on sve radikalnije, sve bezuvjetnije živi za druge, za Boga i ljude. Njegov život, njegova djela i riječi, cijela njegova osobna povijest postaje tako jedinstvenom 'ikonom' Božje milosrdne ljubavi. Riječ je o stvaralačko-spasotvornoj ljubavi koja je na djelu od prvog trenutka stvaranja. No, ona

u palestinskom Isusu biva posvjedočena i uprisutnjena na jedan u ljudskoj povijesti po intenzitetu jedinstveni način, da bi nakon uskrsnuća, po Duhu Kristovu, postala suprisutna i dostupna svima. Ta pak Božja milosrdna ljubav, koja prosijava kroz Isusov život za druge (pro-egzistenciju), po svojoj naravi teži uspostavi pomirene eshatološke punine zajedništva Trojstvenog Boga s ljudima u jednom preobraženom svemiru. Ona svojom imanentnom dinamikom teži k tome da “Bog bude sve u svemu” (1 Kor 15, 28) i upravo to je konačni smisao Kraljevstva Božjeg koje, kao što to dobro znamo, tvori jednu od središnjih tema Isusova navještaja. Međutim, u događanjima Isusova života pa i samom događaju Isusa Krista kao takvom, razni oblici Isusovog svjedočenja milosrdne i pomirbene ljubavi Božje nisu Kraljevstvo Božje, to preobražavajuće eshatološko zajedništvo Boga i čovjeka samo objavlivali, odnosno obećavali u više ili manje dalekoj budućnosti, već su promicali stvaranje te zajednice ljubavi i života posred povijesti. Zato je Origen opravdano rekao da je Isus “*autobasileia*” tj. obznanjenje i uprisutnjenje Kraljevstva Božjeg u Isusovoj osobi i njegovom djelovanju koje preobražava ljudske svijesti i načine življenja sukladno zahtjevima Kraljevstva.⁴

Iz rečenog jasno proizlazi da se Isusova svijest o vlastitom identitetu i poslanju u susretu s malim i velikim izazovima svakidašnjice pretače u njegovu egzemplarnu povijesnu praksu Kraljevstva. To se događa kroz riječi i djela koja imaju karakter svjedočenja. I upravo je ta svjedočka praksa Kraljevstva Isusa odvela u nasilnu smrt. Pritom ne bi trebalo misliti da je sam Isus želio mučeničku smrt. Nasilni i sramotni kraj Isusova života nije bio nikakva metafizička nužnost. Pa ni Otac nebeski nije zacijelo svoju jedinstvenu ljubav prema Isusu, kao ni uspjeh Isusova poslanja unaprijed uvjetovao grozotom njegove nasilne smrti na križu. Dobro je znano kako je i za Pismo smrt na križu bila smrt *prokletog od Boga*.⁵ Pavao govori o “skandalu križa” (1 Kor 1,23), koji je naročito smetao Židove da uzvjeruju, a posebno od onog trenutka kada se o Isusu počelo govoriti kao o Mesiji Izraela, a time i o Sinu Božjem poslanom da navijesti dolazak Kraljevstva.⁶

⁴ Origen, *Comentarium ad Evangelium secundum Mattheum*, u: *Patrologia Graeca*, sv. XIII. (1862.), str. 1197.

⁵ “Proklet je tko visi na križu” (Gal 3, 13); “... jer je obješeni prokletstvo Božje” (Pnz 21, 23).

⁶ O tome svjedoči na u prvim desetljećima II. stoljeća židovski rabin Trifun u dijalogu s kršćaninom Justinom: “Mi vjerujemo da Mesija mora trpjeti i biti

Na tragu židovske tradicije i Origen vidi smaknuće Isusovo kao *mors turpissima crucis*.⁷

Pa ipak, Isus je svjesno i slobodno prihvatio jezovitu smrt na križu. To je učinio kako bi do konca i u potpunosti ostao vjeran objavi Očeva lica i Očeve bezuvjetne ljubavi prema ljudima, za koju su on i njegova osobna povijest iz dana u dan postajale sve propusniji. Naime, u trenutku kada je Isusovo svjedočenje te ljubavi naišlo na silinu otpora od strane rimske vlasti, koja ga je vidjela kao prijetnju stabilnosti tog dijela imperija, i židovskih religijskih autoriteta koji nisu prihvaćali Isusovu životom ispričanu priču o Božjem licu, radikalnost same Božje ljubavi zahtijevala je nužno i radikalizaciju njegova svjedočenja koja je uključivala i mogućnost mučeničke završnice života. U tim okolnostima, Isusovo eventualno povlačenje ili bijeg pred žestinom prijetnji nosio bi sa sobom urušavanje vjerodostojnosti cjelokupna njegova dotadašnjeg svjedočenja, a time i prekid ostvarenja Očeva nauma da u Isusu obznani i jednom zauvijek povijesno uprisutni svoju pomirbenu ljubav. Isus je, istina, slutio kakav će se najvjerojatniji povijesni rasplet njegova svjedočenja dogoditi, jer je poznao svoj narod i nesretnu sudbinu proroka prije njega. Zato je i mogao reći kako "Sin čovječji treba da mnogo pretrpi..." (Mk 8, 31). Osjećao je da se oko njega malo pomalo zatvara krug prijetnje i da se bliži trenutak odluke. Mogao je pobjeći s poprišta, prilagoditi svoj proegzistentni način življenja "principu realnosti" i vratiti se u Galileju ali to nije učinio. Slobodno je prihvatio ostati do kraja svjedok ljubavi "jer je ljubio svoje, one u svijetu, *do kraja ih je ljubio*" (Iv 13, 1). Ali isto tako ljubio je i Oca do kraja!

Dakle, radilo se o jednoj "nužnosti" za Isusa koju nije Otac nebeski unaprijed isplanirao kako bi prolijevanjem nevine krvi podario svojem spasenjskom naumu veću egzistencijalnu težinu i ozbiljnost ili kako bi, sukladno Anzelmovu teološkom modelu, neizrecive patnje pravednog Bogočovjeka na križu pružile prikladnu zadovoljštinu i tako aktivirale Božje opraštanje. Naprotiv, ljudski otpori, motivirani predrasudama, krivom vjernošću tradicijama, strahom, neznanjem, glupošću, pa i

vođen kao ovca; ali da on mora biti razapet i umrijeti na jedan tako sramotan i nečastan način, smrću koju Zakon proklinje, to mi ne možemo niti zamisliti": Justin, *Dialogo con Trifone*, Edizioni Paoline, Torino, 1988., 90, 1.

⁷ Origen, *Commento a Matteo*, XXVII., 22, Città Nuova (Roma, 1998.), str. 27.

zloćom, bili su ti koji su tako reći postavili skretnice dotadašnjem Isusovom načinu svjedočenja. Svojim dovođenjem u pitanje vjerodostojnost radikalnosti Isusova svjedočenja, oni su stvorili rečenu “nužnost” koja je motivirala Isusovu slobodnu odluku da svoje iskustvo Očeve neizmjerne ljubavi prema ljudima vjerno nastavi svjedočiti i pod cijenu da bude žrtva institucionaliziranog sadizma rimskog prava.

Isus se zacijelo bojavao mučenja i patnji. Ipak on je bio i pravi čovjek, mlad čovjek koji je volio život. O tome rječito svjedoči svetopisamski opis predvečerja muke provedenog u Getsemaniju. Bio je, međutim, svjestan da istina o Očevoj bezuvjetnoj ljubavi, iz koje sve proizlazi, želi biti posvjedočena i u trenutku maksimalnog ljudskog opiranja tom svjedočanstvu. Znao je da će vjernost poslanju i spremnost prihvatiti nasilnu i bolnu smrt da bi mu ostao vjeran, učiniti mjestom susreta s Bogom ljubavi i to za sve, do kraja svijeta. I stvarno otišao je u bolnu smrt s ljubavlju i pouzdanjem da ga Otac neće iznevjeriti. A tako je i bilo. Uskrisivši Isusa, Otac je obznanio svima da je Isusova ljubav proživljena na razini potpunog predanja uistinu posvjedočila, opisala i uprisutnila ono najbitnije o Bogu i njegovu odnosu s ljudima. Time je Isusovo krvavo mučeništvo postalo, zahvaljujući uskrsnuću, središnji dio kršćanske posredničke memorije koja uvijek nanovo, nošena Duhom, aktualizira iskustvo Božje preobražavajuće spasotvorne ljubavi u ljudskim životima. To je onaj dubinski smisao “svjedočanstva Isusa Krista” (*he martyria Iesou*: Otkr 1, 2,9; 12, 17; 19, 10; 20, 4) o kojemu govori vidjelac iz Otkrivenja, a koje bismo u svjetlu kasnije terminološke identifikacije mogli prevesti i kao “mučeničko svjedočenje Isusa Krista”.

2. STARI ZAVJET IMA SVOJE MUČENIKE

Mučenička smrt koja se je Isusu dogodila nije za Pisma nikakva apsolutna novost. Isusovo mučeništvo se u određenoj mjeri uvrštava u tradiciju unutaržidovskog proganjanja religijskih (a dijelom i političkih) neistomišljenika o kojima izvještava Stari zavjet. Naime, tamo u više slučajeva nailazimo na vezu proroštva i izloženosti proroka proganjanju pa i mučeništvu, tako da Stjepan u svojoj besjedi pred Velikim vijećem nije daleko od istine kada reče: “Kojega od proroka ne progoniše vaši oci? I

pobiše one koji pretkazaše dolazak Pravednika čiji ste vi sada izdajice i ubojice...” (Dj 7, 52). Dosta je prisjetiti se svetopisamski posvjedočenog proganjanja Ilije (1 Kr 19, 9-10.13-14), mučeničke smrti Urije (Jr 26, 20-23) i Zaharije, kojega se i sam Isus sjeća (Mt 23, 35; Lk 11, 51; 2 Kor 24, 17-22). Uzornu paradigmu proganjanog proroka predstavlja život Jeremije. On je cijeli svoj proročki “radni vijek” stalno bio, od strane religijskih autoriteta Izraela, šikaniran, bičevan, zatvaran, izrugivan (Jr 20, 8; 20, 226, 38,1-12), i kako izgleda na koncu od naroda kamenovan u Tafni (Egipat).⁸ Svojom nepokolebivom vjernošću nadahnućima Riječi oni se opiru idolatrijskoj vlasti na raznim razinama društva, koja je nerijetko bila izvor ekonomskog i društvenog ugnjetavanja siromaha. Svojim angažiranim zauzimanjem za pogaženu pravdu oni, često uz cijenu vlastitog života, svjedoče Jahvin apsolutni suverenitet

U posvjedočenom povijesnom iskustvu proganjanja pa i ubijanja proroka u Izraelu, zacijelo svoje korijene ima i govor Deutero-Izaije o tajanstvenom liku Sluge Jahvina (Iz 42, 1-9; 49, 1-7; 50, 4-11; 52, 13-53). Ovisno o jednoj ili drugoj poznatoj nam interpretaciji tih tekstova, lik Sluge Jahvina simbolički u sebi sažimlje korporativnu osobnost cijeloga naroda izraelskog ili pak rečeni tekstovi imaju pred očima proroka pojedinca. Ali i u jednom i drugom slučaju dade se uočiti kako njegovo poslanje povjereno mu od Boga od Sluge Jahvina, iziskuje da pred licem sviju naroda (*gojim*), bez ustuka posvjedoči sud Jahvin nad svima koji je motiviran spasenjskom Božjom ljubavlju. I upravo vršenje tog poslanja sukobljava Slugu Jahvina s interesima političkih moćnika koji ga progone, ponizuju i na kraju ubijaju. Njegovo javno svjedočenje svoj vrhunac nalazi u prihvaćanju poniženja i mučeničke smrti. Iz tog mučeničkog svjedočenja, koje ima karakter okajničke žrtve za grijeha i posred kojega je on sačuvao vjernost i povjerenje u Boga, cijelom narodu dolazi ususret blagoslov.

Krvavo svjedočanstvo vlastite vjernosti Jahvi pružilo je također više Izraelaca u doba Antioha IV. Epifana koji je nasilnim heleniziranjem židovske kulturne i vjerske tradicije pokušao promijeniti religijski kod tog naroda. Dovoljno je tako sjetiti se starca Eleazara (2 Mak 6, 30.31) i mučeničke smrti

⁸ Podatak se nalazi u apokrifnom spisu iz I. stoljeća poslije Krista *Životi proroka*. Vidi: *The Lives of the Prophets* u: Wikipedia.

sedmorice braće Makabejaca (2 Mak 7). Prihvatanje nasilne smrti nije samo očitivalo njihovo vlastito pouzdanje u istinitost Božje riječi, vjernost Bogu Izraelovu kao i njihovu nadu u uskrsli život bez konca (Mudr 3, 1-5.7-8), već je također doprinijelo da vjera u narodu ne klone pod pritiskom helenističkih prijetnji, nastojanja oko onemogućavanja obdržavanja normi sinajskog saveza te u konačnici i nasilnog uništavanja vjere u Jahvu.⁹

3. MUČENIŠTVO NAKON KRISTA

Također i za Stjepana, prvomučenika Novog zavjeta (Dj 6, 8-7, 60), kako ga zove tradicija, može se reći da je njegova smrt također utjecala na jačanje vjere, snaženje kristovskog identiteta mlade kršćanske zajednice u Jeruzalemu a i šire. Ali to možemo mirne duše reći i za ostale mučenike, za one prve kršćanske generacije kao i za uistinu brojne mučenike koji su došli nakon njih. Svi oni umiru imajući pred očima idealni lik svjedočenja, pa i vrhunac svjedočenja kakvo je ostvareno u Isusovom životu, muci i smrti. To zasigurno vrijedi za Jakova koji je bio zlostavljan i pogubljen od strane kralja Heroda (Dj 12, 2). Petar također sebe vidi kao "svjedoka Kristovih patnja, a zato i zajedničara slave koja se ima očitovati" (1 Pt 5,1). Pavao je još i prije svoje mučeničke smrti doživio na Isusovu putu mnoštvo nelagoda i proganjanja (1 Kor 4, 9-11), tako da vlastiti život vidi kao nošenje Isusova umiranja u tijelu kako bi se potom i život Isusov očitovao u njegovom tijelu (2 Kor 4, 10). U Otkrivenju se govori o mučeniku Antipi koji je označen kao "moj vjerni svjedok" (Otkr 2,13). Ali isto tako spomenuto je i mnoštvo onih koji su "došli iz nevolje velike i oprašše svoje haljine i ubijeliše ih u krvi Jaganjčevoj" (Otkr 7-14), odnosno onih koji "pobijediše krvlju Jaganjčevom i riječju svoga svjedočanstva: nisu ljubili života svoga sve do smrti!" (Otkr 12, 11). Tom "oblaku svjedoka", o kojemu govori Hebr 12, 2, zacijelo valja pribrojiti i skoro sve apostole ali, jasno, i mnoge druge članove Crkve u svim stoljećima, počevši od prvih stoljeća kršćanstva do danas.

⁹ Prorok Danijel je dobro uočio domete i značenje mučeničkog svjedočenja koje se dogodilo u doba helenističkog progonstva. Projektirajući ta iskustva s progonstvom vremenski unazad, u vrijeme babilonskog carstva, on govori o mučenju mudraca (*maskillim*) koji su i svojim mučeničkim svjedočenjem naveli mnoge da budu pravedni te će svijetliti zauvijek poput zvijezda (Dan 12, 3).

Starozavjetni proročki likovi umirali su nasilnom smrću poradi vjernosti Bogu Izraelovom, njegovoj pravednosti i poslanju koje ime je on namijenio. Ponekad se o starozavjetnoj mučeničkoj smrti govori kao o kušnji i pročišćavanju (Dan 11, 35). Međutim u Novom zavjetu, u središtu teologije mučeništva stoji osoba i djelo Isusa Krista. Kristocentričnost mučeništva iskazuju kako tekstovi samih mučenika tako i izvještaji o tijeku mučeništva koji su nastajali najčešće u kontekstu kršćanske zajednice kojoj je pripadao i sam mučenik. Prisjetimo se npr. pisama Ignacija Antiohijskog, ili pak već spomenutog opisa mučeničke smrti sv. Polikarpa u pismu zajednice iz Smirne. U svim tim tekstovima lako je uočljiva povezanost mučeničke smrti tih kršćana s Kristovim mučeništvom. U njima se ukazuje na paralelizam životnih situacija mučenika i Isusa, te se u mučeništvu vidi vrhunac nasljedovanje Krista.

Međutim, mučenik nije čovjek koji ne voli život te zbog toga naginje fanatizmu koji ga dovodi do nasilne smrt, već on, prihvaćajući evanđeosku viziju stvarnosti, izabire prije svega način života koji ga suobličuje Isusu Kristu i njegovoj vrijednosnoj logici življenja. No, takav život u određenim situacijama može kršćanina dovesti do suočenja s mogućnošću nasilne smrti, kao što je to sam Isus najavio Jakovu i Ivanu (Mk 10,38). Ozbiljno shvaćeno i prakticirano nastojanje oko suobličenja s Isusom, a što Pavao vidi kao temeljnu pretpostavku punine definitivnog zajedništva s Bogom (Rim 8,29), čini da Isusova agapična prognoziranost postane temeljnim oblikom mišljenja i življenja samog mučenika. Mučenik doživljava mučeništvo koje mu predstoji kao postajanje pravim, idealnim Kristovim učenikom. Barem je tako to doživio Ignacije Antiohijski.¹⁰ Snagom Kristova Duha mučenik uspijeva do te mjere interiorizirati Kristovu ljubav prema Ocu i ljudima da on sam postaje udionikom te ljubavi. On pritom ne samo da ljubi po uzoru na Isusa već, zahvaljujući postignutoj propusnosti vlastite nutrine i življenja za Duha Uskrslog, njegov život postaje mjestom na kojem Isusova dvostruka ljubav (prema Ocu i ljudima) biva uočljivo posvjedočena i uprisutnjena. Stoga je Origen s pravom mogao

¹⁰ On tako piše: "Tada ću biti uistinu učenikom Gospodinovim kada svijet više neće vidjeti moje tijelo, jer ću u mučeništvu započeti biti učenik": Ignacije Antiohijski, *Lettera ai Romani*, IV., 3; V., 3.

napisati da se u mučeništvu više ne vidi Isusa kao u ogledalu, odnosno u slici, već *licem u lice*.¹¹

Mučenik je i prije samog sraza sa svojim progoniteljima najčešće više ili manje radikalno i zamjetljivo prakticirao vrijednosti Kraljevstva Božjeg, čiji je dolazak Isus ne samo najavio već svojom osobom i djelovanjem uveo u povijest. Uostalom takva ga je životna praksa i dovela do mučeništva koje u sebi na neki način predstavlja svjedočku sintezu nosivih vrijednosti Kraljevstva kao što su agapična ljubav, opraštanje, pravednost, povjerenje i predanje Bogu i ljudima. Mučenik tako u trenutku bolnog poraza, poniženja i nemoći paradoksalno postaje djelotvornim graditeljem Kraljevstva Božjeg. Na Božju bezuvjetnu ljubav, koju zahvaljujući Duhu Kristovu doživljava djelotvornom u svojem životu i životima drugih, on odgovara bezuvjetnom gestom darivanja onoga što je ljudima najdragocjenije, vlastitog života. Time je jedan dio stvorenog svijeta, jedan dio ljudske povijesti u potpunosti postao propustan za puninu zajedništva s Bogom. Stoga se može reći kako se Očev stvaralačko-spasenjski plan postupne preobrazbe svijeta i ljudi, koji je s događajem Isusa Krista dosegao neslućeni i jedinstveni intenzitet, nalazi upravo u mučeničkom svjedočenju privilegiranu točku kristalizacije i ostvarenja na razini crkvene zajednice ali i društvenog okoliša. Jer događaj mučeničke smrti u najvećem broju slučajeva i na duži rok nikoga ne ostavlja ravnodušnim, ni okolne promatrače, ni same progonitelje i krvnike a pogotovo ne kršćansku zajednicu. Ipak svako autentično mučeništvo predstavlja najradikalniji mogući način iskazivanja vlastitog iskustva, odnosno dubokog osvjedočenja o tome koliko Bog ljubi ovaj svijet, sve ljude pa i same krvnike. Stoga ne čudi, što su mučenici, kao što to povijest Crkve u ne malom broj slučajeva svjedoči, izvršili silan utjecaj na ljudski okoliš. To oni čine svojom moralnom veličinom koja osvaja svijesti i savjesti mnogih u prilog posvjedočene autentičnosti vlastitoga iskustva. Ali mučeništvo predstavlja i jedinstveni, plodonosni oblik zagovora pred Bogom za kršćansku zajednicu, za progonitelje i krvnike ali i za cijeli svijet. Svima nam je tako dobro poznata Tertulijanova (2/3. st.) tvrdnja "*sanguis martyrum semen christianorum*" /krv mučenika

¹¹ Prema: M. Susini, *Il martirio cristiano esperienza di incontro con Cristo. Testimonianze dei primi tre secoli*, EDB, Bologna, 2002., str. 148.

sjeme novih kršćana/.¹² I zaista mnoge prve kršćanske zajednice su svoj brojčani rast u predkostantinovskom razdoblju dugovale u značajnoj mjeri upravo uvjerljivosti mučeničkog svjedočenja nošenog golemom zaljubljenosti u Isusa i njegov put. Ali nebrojena mučenička svjedočenja su nesumnjivo i u kasnijim stoljećima, do dana današnjeg, značajno doprinosila jačanju vjere kršćanskih zajednica te ih poticala na što zauzetiju svakodnevnu praksu ljubavi. O tome nije potrebno posebno govoriti! Jer u svakoj mučeničkoj patnji i smrti Isusov Bog se uvijek nanovo razotkriva kao Bog neizmerno milosrdne ljubavi. Takvog Boga mučenik svjedoči i za njega umire. On svojom neposustalom vjernošću Isusu i njegovu putu k Ocu uznemirujuće odlučno svjedoči istinu o cjelokupnoj stvorenoj stvarnosti koja se pred očima ljudi počinje razotkrivati, uza sve svoje tamne vidove i nedorečenost, kao veliki projekt Božje ljubavi za koji se isplati živjeti ali i umirati kako bi se živjelo.

Dakle, ne umiru mučenici za nekog svemoćnog, osvetničkog, glupostima i zloćama ljudskim na trajnu ljutitost potaknutog Boga. Ne umiru oni niti za Boga koji je pretplaćen na unutarpovijesnu dominaciju i trijumf, odnosno na "teologiju slave" (M. Luther). Naprotiv, riječ je o Bogu koji je u Isusu očitovao neograničenu upornost i nenametljivost traganja i kucanja na vrata ljudskih života kao temeljnih odlika načina na koji njegova očinska i majčinska ljubav funkcionira u nastojanju da privoli ljude do zajedništva s njime. I upravo takav način Božjeg djelovanja nosi sa sobom vrlo vjerojatnu mogućnost da se dogodi mučeničko svjedočenje. Ono, po uzoru na Isusa Krista, jest zapravo neželjeni i neisplanirani ishod odlučnosti dosljedno angažiranog vjernika kršćanina da u suočenju s progoniteljvom pa i krvnikovom suženom svijesću (suženom neznanju, predrasudama, uvjetovanošću tradicijom, religijom, strahom, agresivnošću i mržnjom) iskaže riječju i djelom, temeljno uvjerenje svojeg života da su evanđeosko gledanje na cjelinu stvarnosti i evanđeoska praksa najdjelotvorniji put k punini života u Bogu.¹³

¹² Tertullianus, *Apologeticum*, 50, 13 (CCL I., 171).

¹³ Tako je značajan dio optužbi na račun kršćana u maoističkoj Kini, od kojih su mnogi pretrpjeli mučeničku smrt, bio motiviran ne toliko klasičnim marksističkim objedama protiv religije već predrasudnim poistovjećanjem kineskih kršćana sa slugama europskih američkih kolonijalista i imperjalista. Vidi opise proganjanja i mučeništva čitavog niza kineskih katolika iz pedesetih

4. "IZ MRŽNJE PREMA VJERI" KAO TEMELJNI KLASIČNI PREDUVJET PRIZNANJA STATUSA MUČENIKA

Dosadašnja razmišljanja su ponudila jedno moguće tumačenje značenjske srži mučeništva. Ali valja nam se osvrnuti na još poneki važan moment tradicionalnog katoličkog poimanja mučeništva. Usto bi trebalo odgovoriti i na neka pitanja koja razmišljanje nad povijesnim iskustvima kao i promijenjena kulturna senzibilnost zadnjih desetljeća postavljaju teologiji mučeništva.

U svjetlu do sada iznesenih razmišljanja ne čudi da su mučeništvo i mučenici oduvijek u Crkvi uživali veliki ugled. Na velikoj cijeni su u Crkvi već tamo od II. stoljeća bili također i *ispovjedaoci* (confessores) kao jedna zasebna grupa unutar naroda Božjeg. Ovaj potonji naslov su nosili oni kršćani koji su u vrijeme progonstva dosljedno i izričito svjedočili, nerijetko pred sudovima, vlastitu vjeru u Isusa Krista i pripadnost zajednici vjernika te su zbog toga bili izloženi raznovrsnim, često veoma bolnim pa i dugotrajnim represivnim mjerama policijskih, sudskih i zatvorskih struktura rimskog imperija, ali na koncu ipak, zbog različitih razloga, nisu se suočili s kušnjom gubljenja života poradi odanosti vlastitom kršćanskom izboru. Tako npr. Euzebije u svojoj *Crkvenoj povijesti* navodi pismo progonjenih i utamničenih kršćana iz Liona i Viennea iz 177. u kojemu oni odbacuju za sebe naslov *martyres* s obrazloženjem da taj naslov može biti pripisan samo Kristu i onima koji su svoje svjedočanstvo (*martyria*) već zapečatili smrću.¹⁴ Dakle, gubljenje života je ono što tradicionalno razlikuje te dvije grupe svjedoka. S druge pak strane ono na čemu je utemeljeno njihovo posebno dostojanstvo koje uživaju u zajednici i što ih međusobno zbližava je radikalnost svjedočenja prisutna kod jednih i drugih. Tako već Hipolit Rimski s početka III. stoljeća drži da ispovjednicima ne treba podijeliti đakonat ili red prezbiterata polaganjem ruku budući da su oni postigli dostojanstvo prezbiterata temeljem odvažnog ispovjedanja svoje vjere pred državnim sudom.¹⁵ Pa i kada je riječ mučenicima, oduvijek je u Crkvi središnji naglasak stavljen upravo na svjedočenje Isusa Krista, kao jezgri

godina XX. stoljeća u knjizi G. Fazzini (a cura), *Il libro rosso dei martiri cinesi*, San Paolo (Cinisello Balsamo 2007.).

¹⁴ Euzebije, *Crkvena povijest*, V., 2, 2-4.5, Služba Božja (Split 2007.).

¹⁵ T. Baumeister, *nav. dj.*, str. 170.

mučeničkog događanja a ne isključivo ili ne u prvom redu na mukama i prolijevanju krvi. Augustin je to izrazio poznatom tvrdnjom, kako je “stvar” zbog koje je netko osuđen ono što tvori mučeništvo a ne sama osuda ili muke promatrane same u sebi.¹⁶ Takvim pristupom mučeništvu htjelo se u izbjeći poistovjećenje crkvenog statusa mučeništva i pretrpljene nasilne smrti motivirane možda nekim drugim idejnim motivima a ne odlukom da se ostane vjeran Isusu i vrijednostima evanđeoskog puta. Tom preokupacijom je stoljećima pa sve do danas bio motiviran i jedan od glavnih crkveno-pravnih preduvjeta da bi se nekom kršćaninu priznalo naslov mučenika. Naime, zahtijevalo se da se mučenička smrt dogodi “poradi mržnje prema vjeri” od strane progonitelja (*in odium fidei*).

Koliko god je povijest Crkve zabilježila dosta slučajeva da su određeni kršćanski ambijenti, smatrajući mučeništvo najsavršenijim načinom suobličenja s Kristom, pothranjivali kod svojih pripadnika izričitu želju za mučeništvom, kao što nam to svjedoči povijest početaka franjevačkog reda, u Crkvi se na razini središnje crkvene matrice uvijek zaziralo od izričitog srljanja u mučeništvo tako da se kršćani npr. sami prijavljuju svojim progoniteljima. Jer, ipak jedno je cijeliti mučeništvo a drugo je izričito izazvati mučeništvo kao vlastiti put k svetosti.

Izdržati grozotu potpune prepuštenosti perverznom sadizmu krvnika i pritom moći poput Isusa ljubiti Boga i vlastite krvnike ne može svatko pa niti svaki dobar kršćanin ili kršćanka. To može samo onaj koji je za to na poseban način od Boga milosno osposobljen. Stoga su takvi kršćani u svakoj epohi ipak bili tek jedna manjina, kao što to zapaža i II. vatikanski u konstituciji *Lumen Gentium*.¹⁷

No, izraz “iz mržnje prema vjeri” ne znači nužno da su progonitelji mučenjem i ubijanjem uvijek i direktno obrušavali na izričito ispovijedanje vjere u Isusa Krista nastojeći prisiliti kršćane da se formalno odreknu tog svojeg uvjerenja. Znamo, naime, da su kršćani tijekom povijesti dobrim dijelom stradavali jer su dolazili u sukob s represivnim strukturama država,

¹⁶ Augustinus, *Enarrationes in Psalmos*, 34, 2, 13; 68, 1, 9.

¹⁷ “Zato mučeništvo, po kojem učenik postaje sličan Učitelju koji je slobodno primio smrt za spas svijeta i s njim se izjednačuje u prolijevanju krvi, Crkva smatra kao osobit dar i najveći dokaz ljubavi. Iako se do daje malobrojnim, ipak treba da svi budu pripravnici priznati Krista pred ljudima i slijediti ga na putu križa za vrijeme progona, bez kojih Crkva nije nikada” (*LG 42*).

pokreta, drugih religija i uopće raznih ideoloških formacija poradi vlastite veoma konkretne životne prakse koju dotične strukture doživljavaju kao opasnu ugrozu vlastitog uspješnog funkcioniranja pa i vlastite opstojnosti. Istina, rimski imperij progoni kršćane od onog trenutka kada je vladajuća elita došla do uvjerenja da kršćansko javno priznavanje jednog Boga i Krista kao jedinog Gospodina niječe božanski karakter rimskih cezara i njihove vlasti te direktno ugrožava “mir s bogovima” (*pax deorum*), koji je u rimskom pluralizmu bogova bio doživljen kao temeljna pretpostavka stabilnog i blagostanjem izdašnog funkcioniranja imperija.¹⁸ Povijest zacijelo poznaje dosta takvih primjera mučeničke smrti kršćana poradi njihova odbijanja “da žrtvuju drugim bogovima” i javno obznane svoju nepripadnost kršćanskoj zajednici. Ali povijest poznaje još više slučajeva kada su kršćani bili izvrgnuti nasilnoj smrti u prvom redu poradi njihova zauzetog angažmana iz ljubavi prema bližnjemu, zbog njihova angažmana za dobrobit uže ili šire zajednice u kojoj žive, odnosno zbog prakticiranja neke od temeljnih vrijednosti Kraljevstva Božjeg. Pritom im se nije niti morala izričito predbaciti njihova vjera u Krista ili pripadnost crkvenoj zajednici a niti se od njih tražilo izričito odreknuće od svega toga.

Tako je već Toma Akvinski uočio povezanost mučeništva i angažirane prakse kršćana koju karakterizira “življenje za druge”. Poznata je njegova tvrdnja kako “zbog Krista trpi ne samo onaj koji trpi poradi vjere u Krista, već također i onaj koji trpi poradi bilo kojeg djela pravde učinjenog iz ljubavi prema Kristu”.¹⁹ Također i umiranje za “državu” (*res publica*) tj. za dobrobit zajednice može biti mučeništvo: “Jedno ljudsko dobro, misli Akvinac, može postati i Božjim dobrom ako to dobro u sebi sadrži odnos s Bogom; stoga svako ljudsko dobro, ako je u odnosu s Bogom, može postati razlogom mučeništva”.²⁰

¹⁸ F. Sini, *Uomini e Dei: sistema giuridico e religioso romano. Pax deorum, tempo degli Dei, sacrifici*, u: *Diritto e Storia*, 1 (2002)/preuzeto s interneta u siječnju 2009: www.eprints.uniss.it (126)/.

¹⁹ Toma Akvinski, *In Ep. Ad Rom. C 8 1.7.*

²⁰ Toma Akvinski, *Summa Theologiae*, IIaIIae q. 124 ad 3. U svezi mučeništva pretrpljenog u borbi za afirmaciju jedne ili više etičkih vrijednosti koje su dio evanđeoskog puta, valja spomenuti i to da se, sukladno klasičnoj teologiji prošlih stoljeća, moglo govoriti o autentičnom mučeništvu, samo tamo gdje je kršćanin ne samo slobodno već i pasivno, bez aktivne borbe-otpora prihvatio mučeništvo poradi ljubavi i vjernosti Isusu Kristu. Time se željelo isključiti iz statusa mučeništva one kršćane koji su pali mačem u ruci u boju. On njih se,

Rečeno malo drugačije, svaki odabir jedne autentične ljudske vrijednosti koji je pretočen u zauzetu praksu promicanja i čuvanja ljudskog dostojanstva, društvene pravde, oslobođenja od različitih oblika robovanja i ovisnosti (političkih, ekonomskih, psiholoških) doprinosi izgradnji Kraljevstva Božjeg. Stoga jedan takav angažman može u određenim okolnostima postati razlogom i prigodom da kršćanin, suočen s nametnutim izborom: ili prestanak angažmana za ostvarenje određenih vrijednosti ili smrt, ostane vjeran do kraja kristovskom imperativu u njemu i pretrpi mučeničku smrt. I stvarno, ako malo bolje pogledamo povijest Katoličke crkve, lako je uočiti da su kršćani u mnogo navrata pretrpjeli mučeničku smrt upravo jer su dosljedno prakticirali kršćanske vrline. Bili su kršćanski humanisti. To je danas postao prevladavajući uzrok mučeničke smrti.²¹

Odgovarajući onima koji su tvrdili da “samo vjera u Krista (izričito posvjedočena m. op.) daje onima koji trpe slavu mučeništva”, Toma Akvinski je u svojoj Sumi Teološkoj ustvrdio: “Kršćanin je onaj koji je Kristov. A Kristu netko pripada ne

naime, teško moglo očekivati da ljube svoje protivnike onako kako se to događalo u trenucima autentičnog mučeništva. Također se je time, vrlo vjerojatno, željelo obeshrabrili posizanje za oružjem kao putu k mučeništvu. Međutim zadnjih desetljeća, pod utjecajem “Političke teologije” i “Teologije oslobođenja” nastoji se predložiti i jedno određeno proširenje pojma mučeništva ukoliko se nastoji pokazati kako je i onog kršćanin koji je pao u aktivnoj borbi za cjelinu ili čak samo neke od evanđeoskih vrijednosti poput pravde, jednakosti, nenasilja, mira, oslobođenja od izrabljivanja u određenim okolnostima moguće ubrojiti među kršćanske mučenike. Jer i u njegovoj gesti moguće je uočiti, kao i kod mučenika prve Crkve radikalno i slobodno predanje Isusu Kristu i ljudima kao i iskustvo Zla i vlastite nemoći: K. Rahner, *Dimensionen des Martyriums. Plädoyer für die Erweiterung eines klassischen Begriffs*, Concilium, 3 (1983.) str. 174-176. U načelu se slažemo s Rahnerovim razmišljanjem i njegovim pozivanjem na Tomu Akvinskog (IV Sent.dist 49 q.5 a.3 qc. 2 ad 11). Problem leži u tome da je u kontekstu aktivne primjene nasilja veoma teško izdestilirati evanđeoske motivacije i evanđeoski prihvatljiva ponašanja od istovremenih neevanđeoskih motivacija i emocija te viška primjene nasilja na grupnoj i individualnoj razini koji su u najvećem broju slučajeva dio borbenog scenarija, a što zasigurno lako može ugroziti karakter mučeništva u borbama angažiranih i ubijenih kršćana.

²¹ Ilustracije radi dosta je pogledati listu katoličkih mučenika u tzv. misijskim zemljama od 2000. do 2005. iz koje je razvidno kako je prevladavajući neposredni uzrok njihove smrti upravo zauzetost za duhovnu i tjelesnu dobrobit drugog u najrazličitijim situacijama. Vidi: F. Fazzini, *Lo scandolo del martirio. Inchiesta sui testimoni della fede del terzo millenio*, Ancora (Milano, 2006.), str. 175-205. O teološkom i prakseološkom utemeljenju takve motivacije mučeništva na temelju uvida u različite mjesne crkve po svijetu govore članci okupljeni pod radnim naslovom *Ripensare il martirio* (Premisliti poimanje mučeništva) i objavljeni u tematskom broju časopisa *Concilium*, 1 (2003.).

samo ako ima vjeru u Krista, već također i ako u Kristovu Duhu prakticira kreposna djela”.²² U tom slučaju isti Duh, koji je prožimao Isusovo djelovanje, određuje i nosi djelovanje tog čovjeka. Stoga kada nečija praksa, nadahnuta Kristovim Duhom, postane meta razornog nasilja može se govoriti o događaju mučeništva. Jer takvim nasilnim potiranjem, a to je zapravo ono odlučujuće, Isusova spasotvorna pro-egzistencija biva radikalno posvjedočena i uprisutnjena u zajedničarskom, društvenom i crkvenom prostoru. Time rast i sazrijevanje Kraljevstva Božjeg u Crkvi i društvu pravi jedan značajni korak dalje prema eshatološkoj punini!

5. EKUMENSKA VAŽNOST MUČENIKA

Sve donedavno u Katoličkoj crkvi nije se bavilo pitanjem je li i na prostorima drugih kršćanskih crkava, a da i ne govorimo o drugim religijama, postoje primjeri autentičnog mučeništva. Gore navedena razmišljanja Tome Akvinskog težila su ipak k tome da preciziraju pretpostavke autentičnog mučeništva među katolicima. Ali ne samo fenomen mučeništva već i mnoge druge vrijednosti duhovnog života izvan Katoličke crkve nisu bile na listi teoloških tema. Razlozi za takav suženi pogled na druge su višestruki. Dovoljno je ovdje reći da su stoljećima odnosi među kršćanskim crkvama bili duboko narušeni. Ne tako rijetko konfesionalne pripadnosti i razlike tvorile su dio obrazloženja za ratne sukobe. Sve donedavno ti su odnosi tijekom mnogih stoljeća bili trajno karakterizirani žestokom apologetskom polemikom, predrasudama, demonizacijom drugog i, jasno, trajnim misionarskim nastojanjima međusobnog preobraćanja.

Imajući to u vidu, teško da je u jednoj takvoj višestruko uspaljenoj duhovnoj atmosferi bilo moguće imati dovoljno kršćanske ljubavi, teološke smirenosti i objektivnosti da bi se i kod drugih mogle prepoznati na djelu evanđeoske vrline pa i autentični primjeri mučeništva. No, u ovom našem poslijesaborskom vremenu postupno sazrijeva i jedan drugi pogled na vrijednosti u drugim crkvama, ne isključujući pritom niti druge religije.

²² Toma Akvinski, *Summa Theologiae*, IIaIIae q.124. ad5.

Kada je riječ o mučeništvu lako je zapaziti da svaka crkva ili crkvena zajednica ima svoje mučenike koje veoma cijeni i čiji spomen, ovisno o samoshvaćanju određene crkve, biva trajno obnavljan na različite načine kao što su vjerska pouka, umjetnički prikazi, teološki tekstovi, formalna kanonizacija te uključenje u svakodnevni liturgijski život. Međutim, ekumenski pristup temi mučenika u drugim kršćanskim crkvama i zajednicama predstavlja u nekim slučajevima nemali problem. Pritom mislimo na to da su se često u prošlim vremenima sami kršćani, pripadnici raznih crkava, međusobno progonili i to do te mjere da je jedan ne baš zanemarivi dio mučenika u kršćanskom svijetu plod međusobnog sukobljavanja među samim kršćanima. Paradoksalnost pak te činjenice leži u tome da su u tim tragičnim događajima iz povijesti kršćanstva progonitelji i mučenici opravdavali svoje stavove istim idealima, vjernošću istini evanđelja i (barem formalno) ljubavlju prema istom Isusu Kristu. Ako malo bolje pogledamo vidjet ćemo kako nema među velikim kršćanskim crkvama niti jedne koja među svojim pripadnicima nije imala ili nema kako progonitelja i mučitelja drugih kršćana, tako i mučeničkih svjedoka vjere koji su pali kao žrtve nasilja počinjenog od strane pripadnika neke druge crkve. Svaka crkva je u većoj ili manjoj mjeri iznjedrila i mučenike i mučitelje. Kadgod se upalo u sektaško i totalitarno poimanje istine evanđelja koje rastavlja istinu od ljubavi i slobode, te svu istinu događaja Isusa Krista hoće pripisati shvaćanju i praksi svoje zajednice događalo se nasilje nad drugim kršćanima. Posebno tada kada bi institucije vlasti jedno takvo isključivo shvaćanje evanđelja ugradile u svoje strategije kontrole i homogenizacije pučanstva.

Ta nemila stvarnost zahtijeva od svih kršćana i svih crkava da ekumensko zbližavanje i na ovom području iskoriste kao prigodu za pročišćavanje vlastite povijesne memorije. Taj proces nužno uključuje u prvom redu cjeloviti uvid u stvarnu odgovornost jednog dijela pripadnika vlastite crkve za nasilje počinjeno nad drugim kršćanima u ime vjernosti vlastitom tumačenju evanđelja. Potom bi valjalo polazeći od tog uvida proanalizirati, bez psihološki donekle razumljivih apologetskih razvodnjavanja, sve stvarne razloge koji su doveli do tih nedjela, te integrirati tako dobivene spoznaje u aktualnu teološku svijest i praksu vlastite zajednice. Za očekivati je da će iz toga proizaći spremnost gašenja zadnjih ostataka starih shvaćanja i

mentaliteta odgovornih za opravdanje pa i proizvodnju nasilja nad drugačijim kršćanima, a koji su se još uvijek može biti zadržali u ponekom od teoloških zakutaka jedne ili druge kršćanske crkve. Konačni pak ishod procesa “čišćenja sjećanja” jedne crkve trebao bi biti uvažavanje i poštivanje svih onih koji su, neovisno o crkvenoj pripadnosti, pružili radikalno mučeničko svjedočenje bezuvjetne ljubavi Božje obznanjene i uprisutnjene u događaju Isusa Krista. U taj broj svjedoka svakako moraju biti ubrojani i oni koji su svoju vjernost Isusu Kristu i vrijednostima Kraljevstva posvjedočili svojom krvlju pred progoniteljima i krvnicima, čija je širina kršćanske svijesti i energija ljubavi bila sužena osobnim i grupnim predrasudama, negativnim iskustvima, odgojem, agresivnošću, lošom teologijom, strahovima i grijesima.

U tom smjeru idu aktualna ekumenska nastojanja među kršćanima. Takvom težnjom je bila motivirana i teološki veoma značajna “ekumenska komemoracija svjedoka (mučenika) vjere XX. stoljeća” koju je 7. svibnja 2000. u rimskom Koloseumu vodio Ivan Pavao II. Tom prigodom se je za vrijeme jednog ‘stajališta’ na Koloseumu, dakle u izrazito molitvenom kontekstu, progovorilo o tisućama “novih mučenika” koje je iznjedrilo XX. stoljeće, s pravom nazvano “stoljeće mučenika”. Brojna mučeništva pretrpljena poradi vjernosti Kristovu i vrijednostima Kraljevstva postala su baš u tom stoljeću “zajednička baština katolika, pravoslavaca, anglikanaca i protestanata”.²³ Za vrijeme te molitvene komemoracije spomenuta su tek neka poznata imena svjedoka evanđelja koja su imala predstavljati tisuće drugih najčešće nepoznatih kršćana ubijenih jer su išli Isusovim putem ljubavi. Tako su npr. između ostalih spomenuti episkop Benjamin, pravoslavni metropolit Petrograda strijeljan 1922. zajedno s mnogim drugima od strane boljševika; luteranski pastor Paul Schneider, koji je pred svojim krvnicima u logoru u Buchenwaldu ustvrdio: “Ovako govori Gospodin, ja sam uskrsnuće i život”; poznata nam karmelićanka Edita Stein; luteranski teolog Dietrich Bohnhoefer, ubijen u berlinskom zatvoru Tegel pred sam kraj II. svjetskog rata; biskup iz San Salvadora Oscar Romero ubijen za vrijeme liturgije poradi svoje neustrašive obrane siromaha; trapist don Christian de Chergé ubijen zajedno s ostalim monasima iz samostana Tibhirine (Alžir)

²³ Radi se o navodu iz *Tertio millennio adveniente* 37. koji je Papa utkao u svoj govor na Koloseumu.

od strane islamskih fanatika 1996.; biskup Orana, Pierre Lucien Claverie, također ubijen iste godine od fanatičnih muslimana.

Ta je komemoracija zapravo pokazala kako su baš mučenici ti koji svojim radikalnim svjedočkim iskustvom ljubavi prema Kristu i ljudima govore puno snažnije i uvjerljivije u prilog onoga što dubinski kršćane stvarno ujedinjuje, nego što to sami elementi podjela među kršćanima mogu opovrgnuti. Imajući to u vidu, ne čudi što je tog dana Ivan Pavao II. zaključio pred svima kako “je ekumenizam mučenika možda ipak najuvjerljiviji“, budući da “ljubav dovedena do žrtvovanja pročišćuje crkve od svega onoga što može usporiti hod prema punom jedinstvu”.²⁴

Taj događaj iz jubilejske godine 2000. nadahnua je nedavno (29. X. - 2. XI. 2008.) i jedan značajni ekumenski simpozij u samostanu Bose (Italija) na temu mučenika kao zajedničke baštine kršćanskih crkava. U završnom dokumentu pod naslovom “*Oblak svjedoka*” govori se o preduvjetima za uvođenje jedne stabilne “zajedničke komemoracije” svih kršćanskim mučenika iz svih stoljeća te o kriterijima autentičnog kršćanskog mučeništva. Istovremeno se izražava uvjerenje kako upravo molitveno, studijsko, meditativno druženje s mučenicima, katoličkim ali i onima iz drugih crkava, s njihovom svjedočkom odlukom da do kraja budu odraz, slika Isusa Krista, može biti od velike pomoći kod liječenja rana koje su si kršćani međusobno zadavali u prošlosti. Naučiti poštivati mučenike drugih kršćanskih crkava znači jedan veliki korak k vidljivom jedinstvu Crkve.²⁵

No, proces prepoznavanja i prihvaćanja tuđih mučenika još je uvijek dobrim dijelom na počecima. O uspješnosti tog procesa ovisit će u znatnoj mjeri kvaliteta ukupnog ekumenskog hoda kršćana prema zajedništvu. Jer prihvatiti kao svetog jednog autentičnog mučenika druge crkve povlači sa sobom i prihvaćanje činjenice da je i kršćanska zajednica koja ga je oblikovala, u kojoj je stasalo i sazrelo njegovo iskustvo evanđelja, njegova svetost, uza sve svoje nedostatke u naučavanju i

²⁴ Govor pape Ivana Pavla II. u rimskoj crkvi Regina Coeli održan neposredno pred samu ekumensku komemoraciju mučenika: Giovanni Paolo II, *Regina Coeli*, 7. maggio 2000. (preuzeto s interneta 1. 2009.: www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2000/documents/hf_jp_ii_reg_20000507_it)

²⁵ *Una nube di testimoni. Messaggio indirizzato alle chiese da un simposio presso il Monastero di Bose*, (preuzeto s interneta prosinac 2008: www.monasterodibose.it/index2.php?option=com_content&task=view&id)

disciplini, isto tako prostor prisutnosti i djelovanja Kristova Duha. Usto, ekumensko komemoriranje mučenika i svetaca ima u sebi naglašeno eshatološki naboj. To slavlje anticipira Crkvu Kristovu kakva će biti ali koja to još u potpunosti nije. Slavi se Kraljevstvo Božje koje će jednom okupiti sve one koji su se tijekom života suobličavali Kristu na putu evanđelja, premda su ih vrijeme, kulture, geografija međusobno odvojili. Uspjeti na razini vlastitog iskustva vjere, u svoju duhovnu praksu prihvatiti lica kršćanskih mučenika iz drugih zajednica koja su nam do sada bila nepoznata i čudna, potiče nas da shvatimo kako nam i danas darovi Kristova Duha često dolaze ususret preko različitog. Dolaze kroz oblike i osobe koje, svjesno ili nesvjesno, izbjegavamo i odbacujemo jer na njih nismo navikli, nisu dio našeg uobičajenog svijeta. Jasno da se ovdje otvara široki prostor za razmišljanje o vrijednosti mučenika i mučeništva na prostorima drugih religijskih tradicija. No to prepustimo jednoj drugoj prigodi!

ZAKLJUČNA MISAO

Iz gore navedenih razmatranja dade se razložito zaključiti da su mučeništvo i mučenici jedna univerzalna kategorija ljudskog suživota. Svugdje tamo gdje ljudi žive zajedno, gdje se susreću njihovi pojedinačni i grupni interesi, različite kulture, svjetonazori i ideologije tamo se otvara i prostor za više ili manje radikalno svjedočenje istinitosti, a time i primjerenosti stvarnosti vlastitih uvjerenja te ispravnosti vlastite etičke prakse. No, to nužno otvara mogućnost da u nekom društvenom kontekstu, odnosno u određenom trenutku povijesti takvo iskazivanje i praksa budu doživljeni kao ugroza. To se događa kada politički pokreti i sustavi, religijske tradicije i nositelji vlasti zaključče da su drugi i drugačiji zaista opasni po mir, stabilnost, istinu, etičnost, humanost, kolektivni identitet. U takvim situacijama uvijek će biti ljudi koji će, neovisno o pritiscima i cijeni koju za to treba platiti, ostati vjerni svojem uvjerenju a posebno onome što za njih predstavlja apsolutni temelj njihova života i smisla. Stoga i ne čudi što sve religije i sve filozofije i svjetonazorski sustavi imaju svoje mučenike i visoko cijene te radikalne svjedoke svojih istina i svojih etika. U njima vide jedno od važnijih pokazatelja ispravnosti vlastitih putova. Mučenici su često ne samo bili

svjedoci vjernosti vlastitoj savjesti već su umirali za autentične vrijednosti. Za mnoge od njih bi se moglo relativno lako pokazati da su umirali za gore spomenute vrijednosti Kraljevstva Božjega koje je Isus naviještao i za čiju uspostavu je dao svoj život. Tih svjedoka bilo je u povijesti doista mnogo. Poznavale su ih sve civilizacije koje su se prošetale ovom našom zemljom. Oni su prkoseći zlu i svjedočili veličinu čovjeka, njegove slobode i njegova poziva ali i dobrotu, uzvišenost i ljepotu božanskog. Stoga, zahvaljujući na poseban način baš tim ljudima, njihovom oduševljenju, odlučnosti i ljubavi, Kraljevstvo Božje nije nikad prestalo rasti uza sve tamne strane ljudske povijesti.

To ne znači da zbog svoje očaravajuće nutarnje veličine i učinkovitosti mučeništvo treba željeti i promicati. Ono ipak nije nikakva opereta ili veselica, već jezovito poniženje, razaranje, jezoviti bolovi, tjeskobe, krv, krikovi, plač i smrt. To ne može biti poželjno! Poželjna može samo biti radikalnost ljubavi i povjerenja prema Bogu i ljudima koja mučeniku daruje nadprosječnu nutarnju slobodu pred gubitkom života. Stoga mi kršćani ali i svi drugi ljudi moramo nastojati da u svijetu uopće ne bude prilika za mučeničko svjedočenje ili da zaista bude što manje situacija u kojima će jedni progoniti i ubijati druge jer ovi drugačije misle i žive a ponajmanje ako ovi drugi, na tragu Isusa Krista, uspijevaju ljubiti čak i svoje progonitelje. Dosljedni svjedoci su uvijek potrebni ali nikako i nasilje nad svjedocima! No, nažalost, to je ipak samo želja, jer će mučenika, kršćana i nekršćana, poradi Krista i vrijednosti Kraljevstva uvijek, u većoj ili manjoj mjeri, biti do kraja svijeta.

REFERENCE TO THEOLOGY OF MARTYRDOM

Summary

The past and present of the Church give enough evidence that it also has always been the Church of martyrs. In this work the author analyzes theology of martyrdom starting from the suffering testimony of Jesus Christ. Then he analyzes various testimonies about the persecution of prophets and the righteous in the Old Testament, as well as the testimonies about the martyrdom after Christ. In the second part the author brings an overview of different perceptions of martyrdom in the course of Christian theology. In the last part of the work ecumenical significance of martyrs is pointed out.

Key words: *martyrdom, hate for faith, imitation of Christ, ecumenism.*